

VREDNOSTNI PAPIRJI

Univerza v Ljubljani
Ekonomska fakulteta
doc. dr. Branko Korže

Funkcije VP:

1. **kreditna sredstva**
2. instrumenti **negotovinskih plačil**
3. podlaga za **zbiranje sredstev**
4. instrumenti za **pospeševanje cirkulacije** blaga (“obračanje kapitala”)
5. instrumenti **za financiranje**
6. instrumenti **za urejanje količine denarja v obtoku**, itd.

Temeljni pravni viri

- Obligacijski zakonik RS
- Zakon o gospodarskih družbah
- Zakon o menici
- Zakon o nematerializiranih vrednostnih papirjih
- Zakon o trgu vrednostnih papirjev
- Zakon o čeku
- Zakon o vrednostnih papirjih

(Splošna) definicija

Vrednostni papir je pisna listina, s katero se izdajatelj (**trasant**) zaveže, da bo zakonitemu imetniku te listine **izpolnil** na listini zapisano **obveznost**

Obveznost nastane, ko izdajatelj izroči vrednostni papir upravičencu.

Glede na upravičenca se lahko glasi: - na **prinosnika**, - na ime ali - **po odredbi**

Bistvene sestavine vp

- označba vrste vp
- firma in sedež za p.o. oz. prebivališče za f.o. - **IZDAJATELJA**
- firma in sedež za p.o. oz. prebivališče za f.o. – **UPRAVIČENCA** - oseba, na katero se glasi (oziroma ki ima pravico odrediti na koga se nanaša oziroma označbo, da se nanaša na prinosnika)
- **navedbo OBVEZNOSTI** izdajatelja, ki izhaja iz vp
- kraj in datum izdaje (serijsko številko)
- podpis izdajatelja (faksimile izdajatelja pri serijskih)

Nematerializirani vrednostni papirji

- vrednostni papir **zamenja vpis pravice v register**
- nematerializiran vrednostni papir pomeni **ZAVEZA IZDAJATELJA**, da bo **v register vpisano vrednost izpolnil osebi**, ki je kot zakoniti IMETNIK vp vpisana v register (Klirinško depotne družbe) –
nadomestitev listine z elektronskim nosilcem
delovanje KDD **nadzoruje Agencija za trg vp**

Bistvene sestavine nematerializiranih vp

- označba **vrste** vp
- **razreda**, če jih je več
- firma in sedež **izstavitelja**
- podatki o **upravičencu**
- navedba **obveznosti** izdajatelja
- nominalni **znesek, na katerega se glasi** vp in **skupna nominalna vrednost celotne izdaje**
- datum **vpisa vp v register** (depotna družba)

Razvrstitev

1. PO VSEBINI ločimo:

- **obveznostnopravne** (čeki, menice, obveznice, blagajniški zapisi, komercialni zapisi in certifikati)
- **stvarnopravne** (v njih je utelešena stvarna pravica na določen blagu, kot so npr. skladiščnica, konosament)
- **družbeniški** (korporacijski n.pr. delnica)

Razvrstitev

2. PO NOSILCU PRAVICE iz vp ločimo:

- **imenske vp**, ki se prenašajo **s cesijo (rekta)** ali **po odredbi (ordrski)** – s polnim indosamentom, bianko indosamentom ali z indosamentom na prinosnika (menica, ček)
- **prinosniški vp**, na katerih ni naveden upravičenec (prenaša se z izročitvijo) kot so **obveznice ali ček na prinosnika**
- **tržni vp** so tisti, ki **kotirajo na borzi** ali drugem trgu

Abstraktna narava

- med dolžnikom in prvim pridobitnikom vp je razmerje le formalno abstraktno (za dogovorom o izdaji vp je temeljno pogodbeno razmerje)
- razmerje med izdajateljem vp in poznejšim pridobitnikom je materialno abstraktno – **temeljno pogodbeno razmerje ne igra nobene vloge**

FAZE nastanka VP

1. **proces izdaje:** - sklenitev temeljnega posla, - dogovor o izstavitvi vp in - izstavitev
- teorije nastanka vp: - pogodbena, - kreacijska (najširše sprejeta) , - emisijska

Nastanek:

- temeljni pravni posel
- sporazum o izstavitvi vp med kupcem in prodajalcem
- izstavitev vp

Izkazni papirji in izkazni znaki

- **izkazni PAPIRJI** – praviloma služijo za **identifikacijo** (železniška vozovnica, gledališka karta, boni)
- **izkazni znaki** ne opredeljujejo obveznosti izdajatelja, izkazujejo zgolj **kdo je upnik** v obveznostnem razmerju (garderobni listki, žetoni)
- izdajatelj je prost odgovornosti, če pri izpolnitvi ravna s potrebno **skrbnostjo** – prinosnik se ne šteje za pravega upnika, zato mora v primeru dvoma ali spora dokazati upravičenost do zahtevka (**izgube** znaka - zahteva izpolnitve, če izdajatelj obveznosti še ni izpolnil)

MENICA

- **Vrste menic:**

1. **trasirana menica** – pisna izjava, s katero izdajatelj poziva neko osebo, naj sprejme obveznost plačila zneska, določenega v menici in obveznost plača po odredbi tretje osebe
2. **lastna menica** – je **enostranska izjava**, s katero se njen izdajatelj zavezuje, da bo ob dospelosti v njej navedeni osebi sam plačal na menici zapisano vsoto

Pravna narava menice

- **je popoln**, v pisni obliki izdan vp – brez te listine pravice ni mogoče uveljaviti in ne prenesti
- je **obveznostni** vp – z njo se zavezuje izdajatelj oziroma izdajatelj pozove tretjo osebo
- **je praviloma odredbeni** vp – brez klavzule po odredbi, če se order izključi, se lahko prenaša le s cesijo
- je **obličen** vp
- vsebuje **abstraktno** obveznost – praviloma brez ugovorov iz temeljnega posla
- je **prezentacijski** vp – predložitev akceptantu – trasatu - dolžniku
- menične obveznosti **so samostojne**

Menična načela

- načelo stroge **obličnosti**
- načelo **inkorporacije**
- načelo **fiksnosti** menične obveznosti – obresti le pri vpoglednici in povpoglednici
- načelo menične **strogosti** – abstraktnost, nekavzalnost, vezanost uveljavitve pravic na roke (protest)
- načelo menične **solidarnosti** (solidarna odgovornost vseh meničnih zavezancev imetniku menice)
- načelo **samostojne** menične obveznosti
- načelo **neposrednosti** – vsak menični dolžnik je v neposrednem razmerju do vsakega imetnika menice

Osebe meničnega razmerja

- **trasant** - izdajatelj
- **trasat** – dolžnik, ki naj izpolni obveznost iz menice
- **remitent** – upnik, ki naj se mu izpolni ali po čigar odredbi mora trasat (akceptant) plačati menično vsoto
- **akceptant** – praviloma trasat
- **avalist** - menični porok
- **indosant** – oseba, ki menico prenaša na drugo osebo
- **indosatar** – oseba, v korist katere se menica indosira
- **domicilant** – oseba, pri kateri bo opravljeno plačilo

Modalitete menice

- **vpoglednica** – dospelost ob predložitvi (praviloma eno leto od izdaje)
- **povpoglednica** – dospe določen čas po vpogledu – glavnica se lahko obrestuje, pri drugih pa morajo biti obresti v glavnici
- **menica oddnevnic** – dospelost določena po preteku določenega časa od dneva izdaje menice (npr. 5 mesecev)
- **menica dnevnic** – dospelost na točno določen dan

Menična dejanja

- **akcept** je sprejem menične obveznosti, praviloma ga opravi trasat (priznam, sprejemem) - akcept je lahko popoln ali delen
- **prenos menice:**
 - z indosamentom - po odredbi (praviloma) ima tri funkcije (prenosno, legitimacijsko in garancijsko)
 - z izročitvijo (na prinosnika)
 - cesijo (n. pr. ko je indosiranje prepovedano)

Vrste indosamentov in aval

- bianko
- indosament naprej bianko
- izročitev tretji osebi brez izpolnitve menice
- **rekta indosament** – prepoved indosiranja

Aval

Aval – s podpisom na menici avalist prevzame **menično poroštvo** – avalist je lahko tudi indosant, ki je že indosiral ali tretja oseba

Avalist mora opredeliti, **za koga daje** poroštvo, sicer velja domneva, da za trasanta
Avalistova zaveza je solidarna, samostojna in neposredna

Intervencije

- možnost posredovanja v korist enega izmed meničnih dolžnikov
- je izjemno menično dejanje - intervenient namesto meničnih zavezancev menico akceptira ali plača menično vsoto
- intervenient mora v **dveh dneh obvestiti osebo, za katero je interveniral**
- intervencije so lahko nujne – predvidene ali prostovoljne

Plačilo menice

- **trasat** (akceptant) **izpolni** obveznost iz menice, ko mu jo upravičenec predloži v akcept oziroma ob dospelosti v plačilo
- ob plačilu **akceptant menico prevzame** – zavezo izpolni v celoti, če ne, se to zapiše na menici

Protest

- je javna listina, na predlog upravičenca jo izda sodišče ali notar, z njo potrdi, da menični zavezanec **NI SPREJEL ali ni v celoti sprejel** (akceptiral) menice, ali da menične obveznosti **NI PLAČANA oz. da ni plačana v celoti**, ali da **akcept NI DATIRAN** (ko je to potrebno -povpoglednica), ali da se ni ugodilo trasatovi zahtevi, da se mu menica ponovno predloži naslednji dan po prvi predložitvi zaradi akceptiranja
- **rok za protest – dva dni po roku za akcept ali plačilo**
- trasant, indostant ali avalist lahko s klavzulo oprostijo imetnika (remitenta) do vložitve protesta

Notifikacija o protestu

- v primeru, da trasat zavrne akcept menice ali če glavni menični dolžnik zavrne plačilo, imetnik menice pa zato opravi protest, mora o tem **obvestiti svojega indosanta in trasanta**
- **rok 4 delovni** dnevi, nato vsak indosant v **2 dneh** svojega predhodnika

Regres in regresni zavezanci

- do regresa pride, če glavni menični dolžnik ne plača menične vsote
- **za plačilo meničnega zneska so solidarno zavezani trasat, akceptant, indosant in avalist**
- v posameznih primerih je mogoče uveljavljati pravico do regresa tudi pred dospelostjo menice, n. pr. če je akceptant zavrnil akcept (že trasirane), ali v primeru stečaja trasata

Amortizacija menice

- je dejanje za varstvo pravic iz menice v primeru njene **izgube, kraje, uničenja**
- predlog pristojnemu sodišču, da **MENICO RAZVELJAVI**
- sodišče javno pozove tistega, ki naj bi imel menico, da mu jo **v roku 60 dni predloži**, ker se bo sicer razglasila za neveljavno (amotizirano)
- sledi **protest** predlagatelja, da ohrani regres zoper trasanta neakceptirane menice, ...

Na podlagi sodne odločbe in protesta lahko predlagatelj uveljavlja pravice iz menice do trasanta

Menična tožba

- vloži jo lahko **imetnik menice** ali trasant zoper akceptanta (trasata), **ki je ne akceptira ali ne plača**
- **zastaranje** meničnih zahtevkov:
 - v treh **(3)** letih zastarajo vsi menični zahtevki zoper akceptanta
 - v enem **(1)** letu zastarajo zahtevki imetnika zoper indosante in zoper trasanta
 - v šestih **(6)** mesecih zastarajo zahtevki med indosanti in indosatarji do trasanta

Trasirana lastna menica, trasirana menica na lastni ukaz in bianco menica

- pri trasirani **lastni** menici je trasant in trasat ista oseba
- pri trasirani menici **na lastni ukaz** sta **remitent in trasant** ista oseba – “menica v svojo korist”
- bianco menico **izda trasant**, s tem, da jo podpiše, ne izpolni pa preostalih sestavin – za izpolnitev pooblasti upnika, da jo naknadno izpolni v skladu z njunim sporazumom oziroma pooblastilom

ČEK

- je obveznostni vrednostni papir, s katerim izdajatelj **nepogojno naroči trasatu**, da **izplača na čeku navedeno vsoto** denarja **iz njegovega dobroimetja osebi, ki je navedena na čeku** ali prinosniku oziroma zakonitemu imetniku

Smiselna uporaba meničnih načel v čekovnem pravu

- za čeke plačljive v RS, je lahko **trasat le banka**, za plačljive v tujini pa tudi druge osebe
- funkcija menice je lahko kreditna, čeka pa plačilno sredstvo
- pri čeku **ni akcepta**
- na čeku ne more biti obrestne klavzule
- pri čeku trasant ne more biti remitent (praviloma)
- pri čeku ni potrebno določiti dospelosti

Vrste čekov

1. Po načinu določitve imetnika pravice:

- na ime
- na prinosnika
- alternativni (določeni osebi ali prinosniku)
- lastni trasirani ček (trasant in trasat sta ista oseba – **za plačila med bančnimi enotami**)

- ček trasiran po lastni odredbi (trasant in remitent sta ista oseba)

2. Po namenu:

- gotovinski - običajen
- obračunski – **prepovedano gotovinsko** izplačilo
- barirani – vnovčitev pri točno določenem trasatu
- cirkularni – vnovčljiv tudi pri podružnicah določene banke
- potniški – plačljiv pri vseh trasatovih korespondenčnih bankah
- certificiran – potrdilo banke, da ima trasant kritje (rezervacija)

Čekovna dejanja

- pravica iz čeka se lahko prenaša z izročitvijo ali z indosamentom
- porok je lahko vsaka tretja oseba
- **roki za predložitev čeka v izplačilo:**
 - **8 dni** (isti kraj izdaje in plačila)
 - **15 dni** (različni kraj izdaje in plačila v državi)
 - **20 dni** v Evropi
 - **40 dni** na obalah Sredozemskega ali Črnega morja
 - **60 dni** druge

Zastaranje regresnih zahtevkov imetnika do indosanta in trasanta – 6 mesecev in med indosanti ter zoper trasanta

Drugi vrednostni papirji

1. **Skladiščnica** – stvarnopravni vrednostni papir sestavljen iz **POBOTNICE** (dokazuje lastnino) in **ZASTAVNICE** (omogoča zastavo)– prenašata se lahko **z indosamentom** skupaj ali vsak zase

2. **Nakladnico** (konosament) **izstavi ladjar** naročniku prevoza blaga in z njo potrdi, da je blago vkrcano in se zaveže, da ga bo po prevozu izročil upravičenemu imetniku nakladnice (služi kot dokaz, potrdilo in kot vrednostni papir)

Delnica

Sestavine:

- **plašč**
- **kuponske pole** s kuponi za izplačilo dividend
- **talon**, s katerim imetnik uveljavlja pravico do nove kuponske pole

Vrste delnic

1. po obliki

- prinosniške
- imenske – prenos z indosamentom in z vpisom v register

2. po vsebini

- navadne (redne)
- prednostne
- kosovne

Obveznice

so pisne listine, s katero se izdajatelj zavezuje, da bo na listini navedeni osebi oziroma prinosniku določenega dne izplačal v obveznici navedeni znesek oziroma znesek anuitetnega kupona

Pravna narava

- obveznice **so obligacijski** vrednostni papir
 - kapital, ki ga zbere gospodarska družba z njihovo izdajo **ni lastniški, ampak dolžniški**
- Lahko so: 1. navadne, ali 2. participativne (poleg obresti, tudi udeležba pri dobičku)